

Özel Dosya: Politik Olanın Merkezinde İklim: Disiplinler Arası Diyalog ve Yeni Soruşturmalar

Eda Acara*, Ümit Şahin**

İklim değişikliği artık geleceğe dair soyut bir risk ya da yalnızca çevresel göstergelerle ölçülebilen bir çevre sorunu değildir. İçinde bulunduğumuz tarihsel momentte iklim krizi; artan jeopolitik gerilimler, otoriterleşme, savaşlar, derinleşen toplumsal eşitsizlikler, küresel sağlık tehditleri ve bilgi rejimlerindeki dönüşümle iç içe geçmiş çok boyutlu bir kriz alanı olarak karşımızda durmaktadır. Son beş yıl içinde yayımlanan bilimsel çalışmalar ve uluslararası değerlendirme raporları, bu iç içe geçmişliğin altını özellikle çizmekte; iklim değişikliğinin yalnızca atmosferdeki değişikliklerden ibaret bir sorun değil, ekonomik, siyasal ve toplumsal bir kırılma hattı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

IPCC'nin Altıncı Değerlendirme Raporu'nun sentez bulguları, küresel sıcaklık artışının 1,5°C eşiğine hızla yaklaştığını, aşırı hava olaylarının hem sıklık hem de şiddet açısından arttığını ve bu etkilerin toplumlar arasında son derece eşitsiz biçimde dağıldığını göstermektedir (IPCC, 2023). MedECC'in Akdeniz bölgesine odaklanan güncel değerlendirmeleri ise Türkiye'nin de içinde yer aldığı Akdeniz havzasının, küresel ortalamanın üzerinde ısınan bir "iklim sıcak noktası" haline geldiğini; kuraklık, su stresi, gıda güvencesizliği ve kıyı risklerinin giderek daha da belirginleştiğini vurgulamaktadır (MedECC, 2020). Bu bulgular, iklim krizinin coğrafi olarak farklılaşan, politik olarak ortaklaşılabilir bir sorun alanı yarattığını ortaya koymaktadır.

Tam da bu nedenle iklim değişikliği, tek bir disiplinin kavramsal araçlarıyla ya da yöntemsel sınırlarıyla ele alınamayacak ölçüde karmaşık bir olguya dönüşmüştür. Doğa bilimlerinin sunduğu hayati veriler, sosyal bilimlerin ve beşeri bilimlerin katkıları olmaksızın, etkili, adil ve toplumsal olarak meşru politika ve pratiklere dönüşmemektedir. İklim krizi bugün, bilgi üretim biçimlerimizi, disiplinler arasındaki hiyerarşileri ve akademinin toplumla kurduğu ilişkiyi yeniden düşünmeyi zorunlu kılan bir eşik işlevi görmektedir.

* Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi, eda.acara@sabanciuniv.edu ORCID: 0000-0002-2918-2624.

** Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, umitsahin@sabanciuniv.edu ORCID: 0000-0003-1391-4883.

Yine de günümüzde araştırmalar iklim değişikliğini, büyük ölçüde akademinin iyi bilinen, alt disiplinlerden oluşan kompartmanlı yapısı içine hapsolarak ele almaya devam etmektedir. Üstelik iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve diğer ekolojik krizlere değin ilginin olağanüstü bir hızla arttığı, her disiplinden araştırmacının bir tarafıyla iklim krizine değen alanlarda yayınlar yapmaya başladığı bir dönemde yaşıyoruz. İklim değişikliğine ilişkin sosyal bilim çalışmalarında da durum çok farklı görünmemektedir. Oysa bilgi üretiminin amacı sorusu öncelikle sorulmadığı sürece iklim değişikliği bir ilgi alanına ve herkesin biraz bildiği ve kendi birikimi düzeyinde bir şeyler yazıp yayınladığı bir anahtar sözcüğe ve yayınlar da mevcut araştırmaların derlenip yerel bir unsur katılarak çoğaltıldığı bir yığına dönüşecektir. Farklı disiplinlerin bir araya gelerek bir araştırma sorusu/yöntemi üretmesi, araştırma sorunlarının ve yöntemlerin farklı disiplinlerin katkısıyla geliştirilmesi, farklı disiplinlerin aynı soruyu bir arada inceleyip bir arada yanıtlaması, gerçek olamayacak kadar iyi bir ideal olarak görülecektir.

Bu dosya için yaptığımız çağrının amacı, iklim değişikliğine dair çok disiplinli araştırmaların artmasına dair bir ihtiyacı vurgulamak değildi. Bu çağrıyı, iklim krizine cevap oluşturabilecek araştırmaların, her disiplinden bilim insanlarının katkısıyla doğru yapılmasının, uygulanabilir sonuçlar vermesinin ve bu sonuçların hayata geçirilebilecek bir açıklıkta kamuoyuna ve politika yapıcılara sunulmasının (ya da bütün sürecin halkın ve politika yapıcıların katkısıyla tamamlanmasının) hayati öneme sahip olduğunu düşünerek yaptık. Bugün, araştırma, diyalog, katılım, yayın ve iletişim birbirini tamamlayan unsurlar olarak iklim alanındaki üretimi tamamlamak zorundadır. Zira “normal” bir bilimsel disiplinden değil, Mike Hulme’un çizdiği çerçeveye göre normal sonrası (*post-normal*) bir bilimsel disiplinden söz ediyoruz (Hulme, 2009). İklim bilimleri, hangi disiplinden olurlarsa olsunlar, araştırmacıların “normal” bilim yapma alışkanlıklarını zorlamadan içine girebilecekleri veya böyle dahil oldukları takdirde anlamlı sonuç alabilecekleri bir alan değildir. Geleceğe dair belirsizliklerin yüksek düzeyde olduğu, risklerin çözüm bulunmadığı takdirde giderek büyüdüğü, bu nedenle politikacıların acil kararlar almasını gerektiren ve bilim insanlarının da renksiz araçlar olarak değil belli değerler çevresinde rol aldığı bu *post-normal* alan, doğası gereği disiplinler arası bir çalışma biçimi gerektirmektedir. Hatta bilim insanlarının kamuoyuyla ve politikacılarla iletişimi de bizzat üstlenmeleri gereken, bilim iletişimsi olmalarını zorunlu kılan bir çalışma alanından söz ediyoruz. İklim çalışmalarının bilimin fildişi kulesinde, münzevi bilim insanı duruşuyla yapılamayacak olması ile tek bir disiplinin anlayış, yöntem ve kurallarının yetersiz kalması, aynı yapbozu tamamlayan parçalar olarak görülebilir. Bu anlamda bu dosyada zorlu bir arayıştan söz ediyoruz.

“İklim Değişikliğine Multidisipliner Yaklaşımlar: İklim Çalışmalarında Disiplinler Arası Diyalog Mümkün mü?” sorusunu tam da bu eşikten hareketle ele alıyoruz. Dosyada, disiplinler arası diyalogu soyut bir ideal olarak değil, somut çatışmalar, politik gerilimler ve toplumsal deneyimler üzerinden tartışmayı amaçlıyoruz. Bu dosya kapsamında yer verdiğimiz yazıların da açmak istediğimiz tartışmaya bir başlangıç yapmasını umuyoruz.

Dosya kapsamında dört makaleye ve bir forum tartışmasına yer veriyoruz.

Son yıllarda iklim politikaları literatüründe giderek baskın hale gelen “uyum”, “dayanıklılık” ve “yeşil dönüşüm” kavramları, çoğu zaman teknik ve yönetsel bir dil içinde ele alınıyor; bu da eşitsizlikleri, güç ilişkilerini ve adalet sorularını görünmez kılabilir. Oysa eleştirel sosyal bilimler, bu kavramların kimin için, hangi bedellerle ve hangi mekânsal-sınıfsal sonuçlar doğurarak işlediğini sorgulamadan, iklim krizine verilen yanıtların eksik ve hatta sorunlu kalacağını gösteriyor. Dosyada yer verdiğimiz makaleler, tam da bu kör noktaları açığa çıkaran özgün katkılar sunuyor.

İklim krizi, bir yandan aciliyet ve seferberlik söylemleri üzerinden karar alma süreçlerini merkezileştirirken, diğer yandan demokratik katılım, temsil ve hesap verebilirlik mekanizmalarını zayıflatabiliyor. Bu gerilim, özellikle otoriterleşme eğilimlerinin güçlendiği siyasal bağlamlarda daha da belirgin hale geliyor. Disiplinlerarası bir bakış, bu süreci yalnızca siyaset bilimi ya da uluslararası ilişkiler perspektifinden değil; ekonomi politik, hukuk ve toplumsal hareketler literatürüyle birlikte ele almayı mümkün kılmaktadır.

Bu bağlamda dosyanın kuramsal eksenini güçlendiren “İklim Krizi ve Politik Olanın Merkezileşmesi” başlıklı makale, çevreyi haklar temelli bir çerçevede felsefi bir tartışma alanı olarak konumlandırırken, Erik Swyngedouw’un iklim politikalarını “iklim popülizmi” kavramsallaştırması üzerinden okuma biçimini felsefeyle kurduğu diyalog içinde ele almaktadır. Makale, 1960’lardan itibaren hak mücadeleleriyle felsefi düşüncede öne çıkan “politik olan” kavramını iklim siyasetine tercüme eder; bu tercümede Jacques Rancière, Slavoj Žižek ve Jacques Lacan gibi düşünürleri “teorik arabulucular” olarak devreye sokarak, mevcut iklim politikalarının çoğu zaman apolitikleştirici ve teknokratik karakterini eleştirel biçimde tartışır. Ayrıca, bu eleştirinin kavramsal ufkunu derinleştirmek üzere Claude Lefort’un demokrasi, iktidar ve “politik olan” tartışmalarını da inceleyerek, iklim popülizmi eleştirisinde çözüm ufkunu “politik olanın yeniden merkezleştirilmesi” önerisiyle kurar.

Çocukluk, eğitim ve iklim adaleti eksenindeki “Yerinden Edilmiş Çocukluklar: Freire’nin Pedagojik Çerçevesine Göre İklim Adaleti ve Eğitim”, Freireci pedagojik çerçeveden hareketle, çocukları yalnızca korunması gereken kırılgan özneler olarak değil; iklim krizine dair bilgi, söz ve eylem üretebilen etik ve politik aktörler olarak yeniden düşünmeye çağırır. Bu yaklaşım, uyum ve dayanıklılık söylemlerinin sınırlarını sorgularken, iklim eğitiminin dönüştürücü potansiyeline işaret etmektedir.

“Filmlerin iklim değişikliği bilincindeki rolü: Bu hikaye başka yazılabilir miydi?” ise, kültür, medya ve anlatı üzerine odaklanarak, iklim krizinin toplumsal olarak nasıl anlamlandırıldığını ve hangi hikâyeler aracılığıyla kamusal alana taşındığını incelemektedir. Sinema ve görsel anlatılar üzerinden yürütülen analizler, iklim değişikliğinin yalnızca bilimsel verilerle değil, aynı zamanda duygular, imgeler ve anlatılar yoluyla da siyasal bir gerçeklik kazandığını ortaya koymaktadır. Bu katkılar, disiplinlerarası diyalogun yalnızca akademik değil, kültürel bir mesele olduğunu da hatırlatmaktadır.

“Yeşil Gasp, Hukuk ve Direniş: İzmir’de Yenilenebilir Enerji Projeleri” başlıklı makale ise, yenilenebilir enerji yatırımlarının her koşulda “adil” ve “sürdürülebilir” olmadığını; ak-

sine, uygun yönetim mekanizmaları ve katılımcı süreçler olmaksızın yeni mülksüzleştirme biçimlerini üretebildiğini ortaya koymaktadır. İzmir örneği üzerinden yürütülen sosyo-hukuki analiz, yeşil dönüşüm söylemi altında şekillenen hukuki çerçevelerin, yerel toplulukların yaşam alanlarıyla nasıl çatıştığını ve buna karşı geliştirilen direniş pratiklerini görünür kılmaktadır. Bu katkı, iklim politikalarının yalnızca karbon azaltımı hedefleriyle değil, mülkiyet, hukuk ve çevresel adalet ilişkileri üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini güçlü biçimde savunmaktadır.

Dosyanın önemli bir parçası olan forum bölümünde, disiplinlerarası diyalogu yalnızca metinler üzerinden değil, canlı bir tartışma zemini olarak da ele almayı hedefledik. Forumda ele alınan sorular; üniversitelerin dönüşen yapıları, üniversite dışı aktörlerle kurulan ilişkiler ve yayın pratikleri ile uyum–azaltım ekseninde ortaya çıkan yeni gerilimler etrafında şekillenmektedir. Bu tartışma, iklim çalışmalarında hangi soruların öne çıktığını, hangi boşlukların hâlâ varlığını sürdürdüğünü ve hangi yeni işbirliği biçimlerinin mümkün olabileceğini görünür kılmayı hedeflemektedir. Forum tartışmasına katılan akademisyenler doğa bilimlerinden edebiyata, sosyal bilimlerden siyaset bilimine kadar bir çeşitlilik göstermektedir.

Türkiye bağlamında bu tartışmalar, bu yıl Kasım ayına Türkiye’de yapılacak olan Birleşmiş Milleler İklim Değişikliği Taraflar Konferansı (COP31) öncesinde daha da kritik hale gelmektedir. COP’un Türkiye’de yapılacak olması, yalnızca diplomatik bir gelişmeyle sınırlı olmayıp; ülkenin iklim politikalarının toplumsal, hukuki ve ekonomik boyutlarıyla nasıl şekilleneceğine dair önemli bir sınav niteliği taşımaktadır. Bu dosyada, bu sınavı nasıl geçebileceğimizi disiplinlerarası bir perspektiften değerlendirmeyi, iklim krizine verilen yanıtların hangi koşullarda adil, kapsayıcı ve dönüştürücü olabileceğine dair yeni soruları sormayı ve yeni bir tartışma başlatmayı amaçladık.

Kaynakça

- Hulme, M. (2009). *Why We Disagree about Climate Change*. Cambridge University Press.
- IPCC. (2023). Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (Core Writing Team, H. Lee & J. Romero, Eds.). IPCC, Geneva, Switzerland, pp. 35-115. <https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647>
- MedECC. (2020). Climate and Environmental Change in the Mediterranean Basin: Current Situation and Risks for the Future. First Mediterranean Assessment Report (W. Cramer, J. Guiot, & K. Marini, Eds.). Union for the Mediterranean, Plan Bleu, UNEP/MAP, Marseille, France. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4768833>